

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Cübeyr, *er-Rihle*, Beyrut 1400/1980, s. 78-79; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, II, 7-12; İbn Batûta, *er-Rihle* (nşr. Abdülhâdî et-Tâzî), Rabat 1417/1997, I, 397-398; Fâsî, *Şifâ'ü'l-garâm* (nşr. Abdüsselâm Tedmürî), Beyrut 1405/1985, I, 391-395; İbnü'z-Ziyâ el-Mekkî, *Târîhu Mek-kete'l-müşerrefe ve'l-Mescidi'l-Harâm ve'l-Medîneti's-şerife ve'l-kabri's-şerif* (nşr. Alâ' İbrâhîm el-Ezherî – Eymen Nasr el-Ezherî), Beyrut 1418/1997, s. 161-163; Ahmed b. Muhammed el-Mekkî, *İhbârü'l-kirâm bi-aḥbârî'l-Mescidi'l-Harâm* (nşr. Gulâm Mustafa), Kahire 1405/1985, s. 191-198; Ebû Saîd el-Hâdimî, *el-Berîkatü'l-Mahmûdiyye fi şerhi't-Tarîkatü'l-Muhammedîyye*, İstanbul 1318, I, 128; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, I, 252-253, 265, 371; *Mir'âtü'l-Haremeyn*, I, 926-927, 944-945; M. Lebîb el-Betenûnî, *er-Rihletü'l-Hicâziyye*, Kahire, ts. (Mek-tebetü's-sekâfeti'd-dîniyye), s. 158; İbrâhîm Rif-fat Paşa, *Mir'âtü'l-Haremeyn*, Kahire 1344/1925, I, 248-252; Hüseyin Abdullah Bâselâme, *Târîhu 'imâretü'l-Mescidi'l-Harâm*, Cidde 1400/1980, s. 224-240; *Mu.F*, XXVII, 175-177.

SALİM ÖĞÜT

MAKÂMÂT-ı HAMÎDÎ

(مقامات حمیدی)

Ömer b. Mahmûd el-Belhî'nin
(ö. 559/1164)
makâme türündeki eseri.

Kadı Ebû Bekir Hamîdüddin Ömer b. Mahmûd el-Belhî hakkında fazla bilgi yoktur. Şiirlerine ve Belh'te kâdilkudât olduğuna bakılarak iyi bir öğrenim gördüğü söylenebilir. Kaynaklarda kadılıkta Kâdî Şüreyh'e benzetildiğine, şiir ve nesirde zamanının Ebû İshak es-Sâbî'i ve Ebû Nûvâs'ı olarak nitelendirildiğine göre önemli bir kişi olmalıdır. Şair Evhadüddîn-i Enverî'nin Belh şehrini hicveden, başkası tarafından yazılarak kendisine atfedilmiş bir şiir yüzünden saldırıya uğradığında Hamîdî'ye sığınıp canını kurtarması, arkasından da onun hakkında parlak kasideler yazması bu görüşü desteklemektedir.

Kadı Hamîdüddin ününün, Bedüzzaman el-Hemedânî ve Harîrî'nin Arapça makâmelerinin etkisi altında yazdığı Farsça *Maḳāmât* adlı eserine borçludur. Nizâmî-i Arûzî, 551-552 (1156-1157) yıllarında kaleme aldığı *Çehâr Maḳâle*'sinde bu eserden bahsettiğine göre müellif 551'-de (1156) yazmaya başladığı kitabını bir yıl içinde tamamlamış olmalıdır. Eser, yirmi dört konuyla ilgili yirmi üç makâme ve bir hâtimeden meydana gelmektedir.

Makâmelerde rastlanan şiirlerinden Hamîdî'nin başarılı bir şair olduğu anlaşıl-

maktadır. Eserini oldukça sade bir Farsça ile kaleme almakla birlikte yer yer döneminin modasına uyarak veya Bedüzzaman el-Hemedânî ve Harîrî'nin etkisiyle tumturaklı bir dil kullanmıştır. Kitabın eski yazma nüshaları Medine'de Ârif Hikmet Kütüphanesi ile (istinsahı 23 Şâban 668 / 17 Nisan 1270) Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Fâtih, nr. 4108; istinsahı 860/1456) bulunmaktadır. *Maḳāmât-ı Hamîdî* Tahran (1260, 1290), Tebriz (1312 hş.), İsfahan (1339 hş.), Kanpûr (1268) ve Leknev'de (1296, 1349) yayımlanmıştır. Eserdeki yedinci makâme (sıkbâciyye: bir tür sirkeli yemek) *Meliküşşuarâ Bahâr*'ın *Sebḳînâsî* adlı eseri içinde neşredilmiştir (Tahran 1370hş., s. 344-356). *Maḳāmât*'ın Ârif Hikmet Bey Kütüphanesi'ndeki nüshasıyla diğer altı nüshası karşılaştırılarak Rizâ İnzâbî Nejad tarafından yeni bir neşri yapılmıştır (Tahran 1365, 1372). Hamîdî'nin *Maḳāmât*'ı dışında *Vesîletü'l-'ufât ilâ ekfi'l-kifât*, *Hanînü'l-müstecîr ilâ hazreti'l-mücîr*, *Ravzatür-rizâ fi medhi Ebi'r-Rizâ*, *Ḳadhu'l-muḡannî fi medhi'l-mu'annî*, *el-İstîḡâse ilâ ihvânî's-selâse*, *Münyetü'r-râci fi cevheri't-tâci* adlı eserlerinin bulunduğu kaydedilmektedir (Avfî, I, 201). *Mecma'u'l-fuşaḫâ*' müellifi Hidâyet de *Sefernâme-i Merv* adlı bir mesnevisini kaydeder.

BİBLİYOGRAFYA :

Hamîdî Ömer b. Mahmûd el-Belhî, *Maḳāmât-ı Hamîdî* (nşr. Rizâ İnzâbî Nejad), Tahran 1372; Avfî, *Lübâb*, I, 199, 201; Hidâyet, *Mecma'u'l-fuşaḫâ*, Tahran 1295 h., I, 197-198; Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, II, 747; Browne, *Persian Literature*, II, 346; H. Ethé, *Grundriss der iranischen Philologie*, Strassbourg 1904, II, 228; Safâ, *Edebiyyât*, II, 957-960; A. Pagliaro – A. Bausani, *Storia Della Letteratura Persiana*, Milano 1960, s. 806-807; DMF, I, 867; Dihhudâ, *Luḡatnâme*, II, 808-809; XXV, 886-887; H. Massé, "Hamîdî", *EP* (Fr.), III, 137.

TAHSİN YAZICI

MAKÂME

(المقامة)

Hayalî bir kahramanın
başından geçen olayların
hayalî bir hikâyeci tarafından
dile getirildiği kısa hikâyeler serisinden
(makâmât) meydana gelen edebî tür
ve bu konuda yazılan eserlerin
ortak adı.

Sözlükte "kalkmak, ayakta durmak" mânasındaki *kıyâm* kökünden türemiş bir isim olan *makâme* (çoğulu *makâmât*), "bir araya gelmiş bir grup insan, bunların

bulunduğu veya oturduğu yer" anlamına gelir. Zamanla bu yerlerde söylenen sözlerle de makâme denmiştir (*Lisânü'l-'Arab*, "ḳvm" md.; *Tâcül-'arûs*, "ḳvm" md.). İslâm devletinin güçlenip genişlediği, buna paralel olarak nüfus, servet ve refahın arttığı, israfın ve adaletsiz uygulamaların başladığı Emevîler döneminde bazı zâhidler üst düzey yöneticileriyle temas etme imkânlarını aramış, çeşitli meclislerde onlara öğüt çerçevesinde hitap etmeye başlamışlardır. Zâhidler bu konuşmaları güzel, sağlam ve etkili bir Arapça ile yapıyor, sözlerini Kur'an'dan, hadisten, Arap şiiri ve darbimesellerinden naklettikleri örneklerle süslüyorlardı. Böylece makâme Emevîler devrinde halifeler, vezirler, valiler gibi üst düzey yöneticilerinin huzurunda yapılan zühd ve takvâ hitabeleri olarak "huzurda duruş; huzur konuşması" anlamını kazanmıştır.

III. (IX.) yüzyıldan itibaren makâmenin vaaz ve hitabe özelliğini kaybetmeye, bunun yerine eğitici, öğretici, etkileyici ve eğlendirici yönü ağır basan "dilenci hitabesi" hüviyetine bürünmeye başladığı görülmektedir. Eskiden olduğu gibi içinde âyet ve hadislerden yapılmış iktibaslar bulunmakla birlikte makâme nasihat içeren konuşmalar niteliğinden çıkarak edebî bir tür haline gelmiştir. Bu türün özelliklerini, bir olay etrafında şekillenme, hayalî bir râvisi, her konudaki bilgisi ve güzel konuşmasıyla insanları kendine hayran bırakan, dilenci hüviyetinde hayalî bir kahramanı bulunma, dilin inceliklerini, özellikle dildeki garip kelimeleri öğretmeyi hedefleme, nahiv bilmecelelerinden, edebî inceliklerden ve Arap atasözlerinden örnekler vermek suretiyle okuyucuların hoşça vakit geçirmelerini amaçlama biçiminde özetlemek mümkündür. Bu yeni şekliyle makâme türünün ilk defa Bedüzzaman el-Hemedânî (ö. 398/1008) tarafından ortaya konduğu görüşü araştırmacıların çoğu tarafından benimsenmektedir. Hemedânî'nin bu başarısında zengin bilgisi, geniş kültürü ve özel yeteneğinin yanı sıra muhteva, biçim, üslûp ve sanat yönünden mevcut edebî mirastan faydalanmış olduğuna da belirtmek gerekir. Bu arada Câhiz'in başta *Hıyelü'l-mükeddîn*'i olmak üzere *el-Buḫalâ*, *Kitâbü'l-Meḫâsin ve'l-azdâd* ve *Kitâbü't-Terbî*' ve *t-tedvîr* gibi eserlerinde dağılık şekilde bulunan cimrilik, dilencilik, gurur ve kibir gibi sosyal sorunları alaycı, iğneleyici, nükteli bir hikâyeye üslûbu içinde dile getirmesini, öğrencisi İbn Kuteybe'nin *Uyûnü'l-aḫbâr*'ında, zâhidler tara-

findan halifelerin huzurunda yapılan vaaz ve nasihatlerinden söz ettiği "Maķâmâtü'z-zühhâd" bölümünü, özellikle Ebû İshak el-Husrî'nin *Zehrü'l-âdâb*'ında (I, 305-306) Hemedânî'nin kendisini taklit ederek 400 makâme yazdığını söylediği İbn Düreyd'in *Erba'üne hadîsen* adlı eserini, İbnü'd-Dâye'nin yetmiş bir hikâyeyi içeren *el-Mükâfe'e ve hüsnu'l-ûkbâ'sı* ile *Antere, Sîretü Ahmed b. Tolûn, Hârûn b. Ebü'l-Ceyş, Aḥbâru Ğilmâni Benî Tolûn* adlı kitaplarını, Ebü'l-Ferec el-İsfahânî'nin eserlerinde yer alan zâhid, âbid, hırsız, dilenci ve edepsizlerle ilgili hikâyeleri, Ebü'l-Mutahhar el-Ezdi'nin dilenci ve asalak konusunu ele aldığı *Hikâyetü Ebi'l-Kâsım el-Bağdâdî'sini*, Ebû Ali et-Tenûhî'nin *el-Ferec ba'de's-şidde, Neşvârü'l-muḥâḍara, el-Müstecâd min fa'alâtî'l-ecvâd* adlı eserlerinde ders verici ve eğlendirici nitelikteki yol kesici, hırsız, cömert-cimri hikâyelerini, Hemedânî'nin hocası İbn Fâris'in *Füt-yâ fakihî'l-'Arab* adlı eserini, ayrıca Hemedânî zamanında yaygın olan ve Sâsâniyye adı verilen, çeşitli yollarla ve söz ustalıkları ile insanlardan yardım talep eden (mükeddîn) Ahnef el-Ukberî ve Ebû Dülef el-Yenbûî gibi gezgincidilenci şairler taifesinin şiir ve kasidelerinin tesirlerini hatırlatmak gerekir. Hemedânî'nin ve onun çok başarılı bir takipçisi olan Harîrî'nin makâmelerinde hayalî bir râvi ve hayalî bir kahraman vazgeçilmeyen iki unsurdur. Râvinin görevi makâmenin konusunu teşkil eden olayı anlatmak, kahramanın görevi de olayın baş oyuncusu rolünü oynamaktır. Hemedânî'nin makâmelerinde râvi İsa b. Hişâm, olayların kahramanı da Ebü'l-Feth el-İskenderî'dir. Bedüzzamân el-Hemedânî'den yaklaşık bir asır sonra gelen Harîrî makâmelerinde üslûp, amaç ve kurgu bakımından selefinin yolunu izlemiş, onun açtığı çığırı daha da geliştirmek suretiyle sürdürmüştür. Harîrî'nin makâmelerinde râvi Hâris b. Hemmâm, kahraman da Ebû Zeyd es-Sürûcî'dir.

Hemedânî ile Harîrî'nin makâmeleri yazıldıkları dönemden itibaren büyük rağbet görmüş, çeşitli ülkelerde istinsah edilerek birçok edip tarafından taklit edilmiştir. Özellikle Harîrî'nin makâmeleri Arap belâğatı ve üslûp ustalığının sembolü sayılmış, değerini modern zamanlara kadar korumuştur (*Encyclopedia of Arabic Literature*, II, 508). Hemedânî'nin *Maķâmât*'ını taklit edenler arasında bir makâmesi zamanımıza ulaşan Abdülazîz İbn Nübâte es-Sa'dî'yi (Ahlwardt, nr. 8536),

makâmât üslûbunda kaleme alınmış ve şiir tenkidini konu edinmiş olan *Resâ'ilü'l-intikâd*'in (nşr. Selâhaddin el-Müneccid, Beyrut 1404/1983) müellifi İbn Şeref el-Kayrevânî ile çoğu dilenci kurnazlıklarına dair *Maķâmât*'ın (nşr. Hasan Abbas, İskenderiyye 1988) yazarı İbn Nâkiyâ'yı zikretmeye mümkündür. Harîrî'nin *el-Maķâmât*'ı ile klasik şeklini alan edebî makâme türü çağımızda kadar birçok yazar tarafından taklit edilip çeşitli alanlara uygulanmıştır.

VI. (XII.) yüzyılda Zemahşerî, *Maķâmât*'ı ile ekleri olan *Nevâbiḡu'l-kelim* ve *Aṭvâku'z-zeheb*'inde geleneği terk ederek ahlâk ve mev'iza konusunda edebî bir zevk vermeyi amaçlamıştır. Eşterkûnî *el-Maķâmâtü'l-lüzûmiyye*'sinde Harîrî'nin sıkı taklitçisi olmuş, Maarîf'den de etkilenerek lüzûm-ı mâ lâ yelzem sanatını icra etmiştir. Şehâbeddin es-Sühreverdi'nin *el-Maķâmâtü's-şûfiyye*'si tasavvuf terimlerine, Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin *el-Maķâmâtü'l-Cevziyye*'si mev'izaya, Ahmed b. Ali el-Üsvânî'nin *el-Maķâmâtü'l-ḥâsibiyye*'si toplum eleştirisine, Rükneddin el-Vehrânî'nin *el-Maķâmâtü'l-Vehrâniyye*'si eğitim, övgü ve ahlâka, hıristiyan tabip Yahyâ b. Mârî'nin *el-Maķâmâtü'l-Mesḥiyye*'si bilim ve sanat konularına dairdir. Gazzâlî ile Sem'ânî de halife ve valilerin huzurunda zâhid kişilerin yaptığı nasihat konuşmalarına dair makâmat yazmışlardır. VI. (XII.) yüzyılda Endülüs ve Mağribli yazarlar dahil olmak üzere birçok âlim ve edip makâme türünde eserler vermişlerdir (Hasan Abbas, s. 9-146).

VII. (XIII.) yüzyılda şair Tilimsânî Şâbbüzzarîf *Maķâmâtü'l-'uşşâk, Feşâḥâtü'l-mesbûk fi melâḥati'l-ma'şûk, el-Maķâmâtü'l-Hitiyye ve's-Şîrâziyye* adlı eserlerinde makâme tarzını gazele uygulamış, İbnü's-Saykal el-Cezerî 672'de (1273) yazdığı *el-Maķâmâtü'z-Zeyniyye*'sinde Harîrî'nin yakın takipçisi olmuş, Bedreddin İbnü'l-Muazzam on iki makâmesinde Harîrî'yi taklide çalışmış, Zahirüddin Ali el-Kâzerünî *el-Maķâmâtü'l-Bağdâdiyye*'sinde Bağdat'ı tasvir etmiş, Tâceddin Muhammed es-Sarhadî *Maķâmâtü'l-mufâḥare beyne't-tût ve'l-mişmiş*'inde dut ile kayısı arasındaki üstünlük kavgasını ele almıştır.

VIII. (XIV.) yüzyılda Ahmed er-Râzî *el-Maķâmâtü'l-İsnâ 'aşeriyye*, İbn Seyyidünnâs *el-Maķâmâtü'l-'aliyye*, Muhammed b. İbrâhim ed-Dimaşki *el-Maķâmâtü'l-felsefiyye ve't-tercemâtü's-şûfiyye*, Zeynüddin İbnü'l-Verdî *en-Nebe'*

'ani'l-vebâ (Maķâmâtü'l-İsnâ'ani'l-'am) adlı eserleri kaleme almışlardır. Selâhaddin es-Safedî, *İbretü'l-lebîb bi-maşra'i'l-ke'ib*'inde (*el-Maķâmâtü'l-Aybekiyye*) platonik aşk konusunu ele almış, İbn Habîb el-Halebî *el-Maķâmât*'ında hayvan tasvirlerini konu edinmiştir. Lisânüddin İbnü'l-Hatîb *Mi'yârü'l-iḥtibâr fi aḥvâlil-l-me'âhid ve'd-diyâr, Hatratü't-ṭayf fi riḥleti's-şitâ'i ve's-şayf* ve *Maķâmâtü's-siyâse* adını taşıyan, ülke ve beldelelerin tasvir ve tanıtımı ile gezi ve siyasete dair eserlerini makâme üslûbunda yazmıştır.

IX. (XV.) yüzyılda Muhammed el-Kawâs, *Riyâzû'l-ezhâr* adlı makâmâtını geleneğin aksine düz nesirle ve değişik kahramanlar halinde yazmıştır. Edip ve fakih Ömer ez-Zeccâl *el-Maķâmâtü's-Sâsâniyye, Tesriḥu'n-nişâl ilâ maķâtîli'l-fişâl* ve *Maķâmâtü'l-emri'l-vebâ'ı* yâ telif etmiştir. Gırnatalı şair ve edip İbnü'l-Murâbî *Maķâmâtü'l-'id*'i kaleme almıştır. X. (XVI.) yüzyılda Süyûtî makâme adını verdiği birçok eserinde ilmi meseleleri, nahiv bilmeceleleri (lugaz), toplumsal konuların eleştirisi, tâziye, veba, ahlâk ve cinsel sorunları ele almıştır. İbrâhim İbnü'l-Vezîr *el-Maķâmâtü'n-nazariyye*'de ve Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî *Maķâmâtü'l-'ârifin*'de kelâm konularını işlemiş, Ali b. Nâsir el-Hicâzî *el-Maķâmâtü'l-Ġavriyye*'sinde Kansu Gavri'yi övmüştür.

Edebî eserlerin kalitelerinin düştüğü XVIII-XIX. yüzyıllarda makâme tarzı yine çeşitli konulara uygulanmıştır. Abdullah b. Hüseyin es-Süveydî, *Maķâmâtü'l-emşâlî's-sâ'ire*'de, oğlu Ebü'l-Hayr Abdurrahman *Câmi'atü'l-emşâl*'inde makâme tarzını kullanarak atasözlerini hoş ve eğlenceli bir çerçevede irtibatlandırmışlardır. Ebû Bekir b. Muhsin el-Alevî, *el-Maķâmâtü'l-Hindiyye*'sinde kahramanı olan Seyyah Ebû'z-Zafer el-Hindî'nin elli Hindistan macerasını râvisi Nâsir b. Fetâh'ın dilinden anlatmaktadır. Cemâleddin Ebü'l-Feth b. Alevân el-Kabbânî, makâmesinde Basra hâkimleri Hüseyin Paşa ile Ali Paşa Efrâsiyâb'ın İbrâhim Paşa kumandasındaki Türk ordusuna karşı verdikleri savaşı tasvir etmiştir. Osman b. Ali el-Ömerî, *el-Maķâmâtü'd-düceyliyye ve'l-maķâmâtü'l-'Ömeriyye*'sinde İslâm mezhep ve fırkalarını konu edinmiş, Yûsuf el-Hifnî, *Maķâmâtü'l-muḥâkeme beyne'l-müdâm ve'z-zühûr*'unda yağmurla çiçekler arasında, Ahmed Berbîr el-Beyrûtî, *Maķâmâtü'l-mufâḥare beyne'l-mâ'i ve'l-hevâ'* adlı eserinde

su ile hava arasındaki üstünlük yarışını ele almıştır.

Arap edebiyatındaki makâme türü diğer edebiyatlara da tesir etmiş, İranlı Kadı Ebû Bekir Hamîdüddin Ömer b. Mahmûd el-Belhî (ö. 559/1164) Harîrî'yi taklit ettiği makâmelerinde (*Maqâmât-ı Hamîdî*) çeşitli hizip ve gruplar arasındaki üstünlük mücadelesini ele almış, Edîbû'l-Memâlik Ferâhânî (ö. 1917) *Mecmû'atü'l-Makâmât* adıyla bir eser yazmıştır. İspanya yahudilerinden Jehuda (Yehuda) el-Harîzî (ö. 627/1230), Harîrî'nin eserini İbrânic'e tercüme ettiği gibi *Sefer ha-Hokhmoth*'inde (*Kitâbü'l-Hikme*) elli makâme ile onu taklit etmeye çalışmıştır. Yine İspanya yahudilerinden Salamon ben Sabkîl'in (V.XI. yüzyıl) *Aşer ben Yehuda'sı* makâme tarzında olup insanları dine sarılmaya davet etmektedir. İspanyol yahudisi Yûsuf b. Mâir b. Sâbirâ (ö. 591/1195) *Sefer Ha-Aşerom* (*Kitâbü'l-Ta'âlimi'l-müferriha*) adlı eserini makâme tarzında yazmıştır. Nusaybin metropoliti Abdîšo (Ebedyeşü, ö. 610/1213), Harîrî'yi taklit ederek Süryânîce dinî-ahlâkî elli manzum makâme yazıp şerhetmiştir (Beirut 1889). İspanyol Juan Ruis (VIII./XIV. yüzyıl) *el-Hubbû'l-mahmûd*'unda bir kahramanın ibret alınacak maceralarını manzum makâme tarzında kaleme almış ve sosyal gerçekleri realist bir yaklaşımla anlatmıştır. İspanya'nın meşhur Picaresca ve Lazarillo hikâyelerinde de makâmelerde olduğu gibi dilencilik, dilenme kurnazlıkları, cimrilik gibi konular gerçekçi bir yaklaşım ve alaycı-nükteli bir üslûpla anlatılmıştır. İtalyan yazarı Dante *Cehennem* adlı eserinde, Hemedânî'nin *el-Makâmetü'l-İb-lîsiyye*'sinden ya doğrudan doğruya ya da Endülüslü İbn Şüheyd'in cinler âlemine seyahati ele aldığı *et-Tevâbîf* ve *z-zevâbi'î* yoluyla etkilendiği görülmüştür.

Makâme türü eserlerin telifi XIX ve XX. yüzyıllarda da yoğun biçimde devam etmiştir. Lübnanlı Nâsîf el-Yâzîcî 1856 yılında neşrettiği *Mecma'u'l-bahreyn* adlı eserinde Harîrî modelini taklit ederek makâme denemeleri yapmıştır. Yaşadığı çağın gereği olarak konuları değiştirmekle birlikte makâmelerin kurgu tekniği Harîrî'ninkilerle aynıdır. Olayları anlatan râvî Süheyli b. Abbâd, kahraman ise Meymûn b. Hazzân'dır. Fâris eş-Şidyâk da 1855'te *es-Sâk 'ale's-sâk fîmâ hüve'l-faryâk* adıyla yayımladığı eseriyle makâmenin modern takipçilerinden olmuştur. Şidyâk bu kitabındaki makâmelerine tasvir, diyalog vb. yeni ifade tekniklerini ilâve et-

meye çalışmışsa da makâmenin karakteristiğini oluşturan secili nesir ve garip kelimelere yer verme kurallarını terketmemiştir.

Mısır'da da makâme sanatını taklit eden birçok edip yetişmiştir. Bazı araştırmacılar Ahmed Şevkî'nin hürriyet, vatan, Süveyş Kanalı, piramitler, ölüm, meçhul asker gibi konuları ele aldığı *Esvâku'z-zehheb* adlı eserini Harîrî'nin *el-Makâmât*'ından etkilenecek yazdığı görüşündedir. Yine Ali Mübârek'in *'Alemü'd-dîn*, İbrâhim el-Müveylîh'nin *Hadîşü Mûsâ b. 'İsâm*, oğlu Muhammed el-Müveylîh'nin *Hadîşü 'İsâ b. Hişâm* ve Hâfız İbrâhim'in 1906 yılında yayımladığı *Leyâlî Satîh*'in eski makâme türünün modern uygulamaları olduğu ileri sürülmektedir (Seyyid Hamîd en-Nessâc, LXIV [1982], s. 55-60). Hasan el-Attâr, İbrâhim el-Müveylîhî, Muhammed Efendi eş-Şerîf ve Ali Şâh Mübârek'in makâmelerini makalemsi bir eğilimi temsil eder.

Makâme türünün Batı edebiyatından Arapça'ya girmiş olan kısa hikâye niteliği taşıdığı yolunda bir kanaat ileri sürülmektedir. Hatta makâmeyi hikâyeden çok tiyatroya eserine yakın görenler de vardır. Ancak sağlam temellere dayanmayan bu iddialar alanın uzmanlarınca kabul edilmemekte ve makâmenin özgün bir edebî tür olduğu görüşü benimsenmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "kvm" md.; *Tâcü'l-'arûs*, "kvm" md.; İbn Kuteybe, *Uyûnü'l-ahbâr*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kitâbî'l-Arabî), II, 333-343; İbrâhim b. Muhammed el-Beyhakî, *el-Mehâsin ve'l-mesâiv* (nşr. F. Schwally), Giessen 1902, s. 623 vd.; İbn Abdürabbîh, *el-'İkdü'l-ferîd*, Kahire 1305, I, 286 vd.; Ebû İshak el-Husrî, *Zehrû'l-âdâb* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Beyrut 1977, I, 305-306; Harîrî, *Makâmât* (trc. Sabri Sevsevil), İstanbul 1952, tercüme edenin önsözü, s. 3-17; İbn Ebû Rendeka et-Turtûşî, *Sîrâcü'l-mülûk*, Bulak 1289, s. 32 vd.; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ* (Şemseddin), XIV, 124-156; Ahlwardt, *Verzeichnis*, nr. 8536, 8537/1, 8550/3, 8580, 8581/2, 8594/4, 5; O. Rescher, *Beiträge zur Maqâmen-Literatur*, İstanbul 1914, IV, 1-285; Crussard, *Etudes sur les séances de Hariri*, Paris 1923, tür.yer.; Zekî Mübârek, *en-Nesrû'l-fennî fi'l-karnî'r-râbîc*, Beyrut 1352/1934, I, 241-286; Şevkî Dayf, *el-Makâme*, Kahire 1954, tür.yer.; A. Kilito, *Les séances*, Paris 1983, tür.yer.; Tâhir Ahmed Mekki, *el-Kışşatü'l-kaşîre*, Kahire 1985, s. 43-46; Hasan Abbas, *Fennü'l-makâme fi'l-karnî's-sâdis*, Kahire 1986, tür.yer.; Yûsuf Nûr Avâd, *Fennü'l-makâmât beyne's-şark ve'l-garb*, Mekke 1406/1986, tür.yer.; A. F. L. Beeston, "al-Hamadânî, al-Harîrî and the Maqâmât Genre", *The Cambridge History of Arabic Literature*, Cambridge 1990, s. 125-135; a.m.f., "The Genesis of the Maqâmât Genre", *JAL*, II (1971), s. 1-12; J. M. Landav, "Maqâma", *DOL*, III, 118-119; Cl. Huart, "Les séances

d'Ibn Nakîyâ", *JA*, 9. seri, XI (1908), s. 435-454; Ahmed M. el-Abbâdî, "Maqâmetü'l-'îd li'l-Ezdi", *Mecelletü'l-ma'hedi'l-Mısırî li'd-dirâsâti'l-İslâmiyye*, II/1-2, Madrid 1954, s. 159-173; M. Nebîh Hicâb, "Zâhîretü'l-makâmât", *Havliyyâtü Külliyyeti dâri'l-ülûm*, sy. 1, Kahire 1968-69, s. 85-110; G. Schoeler, "F. Granja, Maqâmas Risâlas Andaluzas", *Bibliotheca Orientalis*, XXXVI/1-2, Leiden 1974, s. 97-98; H. Nemah, "Andalusian Maqâmât", *JAL*, V (1974), s. 83-92; D. S. Richards, "The Maqâmât of al-Hamadânî", *a.e.*, XII (1981), s. 89-99; Seyyid Hâmid en-Nessâc, "Rihletü'l-makâmeti'l-'Arabiyye", *el-Fayşal*, LXIV, Riyad 1982, s. 55-60; J. N. Mattock, "The Early History of the Maqâma", *JAL*, XV (1984), s. 1-18; F. Malti-Douglas, "Maqâmât and Adab", *JAOS*, CV/2 (1985), s. 247-258; Nevzat Aşık, "Hicrî IV. Asırdan Sonra Makâmât Yazanlar", *DÜİFD*, sy. 2 (1985), s. 55-74; Mahmûd Tursûne, "Fennü'l-makâme fi'l-Endelüs", *Havliyyâtü'l-Câmi'ati'l-Tûnisîyye*, sy. 28, Tunus 1988, s. 145-166; Hasan el-Verâğlî, "el-Makâmâtü'l-Meşrikiyye fi'l-Endelüs", *el-Menâhil*, sy. 37, Rabat 1989, s. 150-166; Câbir Kumeyha, "Riyâdetü'l-makâmât beyne İbn Düreyd ve Bed'üzzamân el-Hemezânî", *el-Menhel*, LV/503, Cidde 1413/1993, s. 52, 55; K. Zakharia, "Norme et fiction dans la zenèse des Maqâmât d'al-Harîrî", *BEO*, XLVI (1994), s. 217-231; D. Beaumont, "The Trickster and Rhetoric in the Maqâmât", *Edebiyat: The Journal of Middle Eastern Literatures*, V, Amsterdam 1994, s. 1-14; C. Brockelmann, "Maqâma", *IA*, VII, 197-201; R. Drory, "Maqâma", *Encyclopedia of Arabic Literature* (ed. J. S. Meisami - P. Starkey), London 1998, II, 507-508.

EROL AYILDIZ

MAKAS

Arapça mıkraz veya mıkraz kelimesinden Türkçe'ye geçmiştir. Eskiden "kâğıt-hâne" adıyla anılan imalâthanelerde belli büyüklükteki tabakalar halinde imal edilen kâğıtlar kâğıtçılarda da bütün olarak satılır ve bunları satın alan ihtiyaç sahipleri tarafından istenilen boyda kesilerek parçalara ayrılırdı. Bu maksatla kullanılan kâğıt makasları, bir çırpıda ne kadar uzun bölümü kesebilirse kâğıt o nisbette ziyana uğramadan kullanılmış olurdu. Bundan dolayı kâğıt makaslarının kesici ağızları diğer makas cinslerinden daha uzun olarak yapılır ve bunlar başka işlerde kullanılmazdı. Kâğıt makaslarının kesici kolları uzunluğu dışında kâğıdı çabuk kavraması için düz değil içe dönük, oluklu olarak yapılırdı ve kıl geçmeyecek kadar birbirine intibak eden makas ağızlarını başka işte kullanılmadıkça bilemeye ihtiyaç duyulmazdı.

Keskinliklerinin yanı sıra hafif malzeme olarak taban demirinden ve tutma halkaları çoklukla sarı madenden imal edilen,